

Отримано: 8 лютого 2020 року

Прорецензовано: 17 лютого 2020 року

Прийнято до друку: 20 лютого 2020 року

e-mail: oshym@ukr.net

DOI: 10.25264/2519-2558-2020-10(78)-93-95

Шум О. В. Стилістика німецькомовних перекладів української жіночої прози кінця ХХ століття. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острого: Вид-во НаУОА, 2020. Вип. 10(78). С. 93–95.

УДК: 81`25 =112.2

Шум Ольга Володимирівна,
кандидат філологічних наук
Національна академія прокуратури України

СТИЛІСТИКА НІМЕЦЬКОМОВНИХ ПЕРЕКЛАДІВ УКРАЇНСЬКОЇ ЖІНОЧОЇ ПРОЗИ КІНЦЯ ХХ СТОЛІТТЯ

Стаття розглядає особливості індивідуальної стилістики авторів української жіночої прози кінця ХХ століття та специфіку їх відтворення відтворення німецькою мовою на прикладі роману О. Забушко «Польові дослідження з українського сексу». Дослідження присвячене аналізу мовної особистості автора та перекладача, їх схожості та відмінним домінам. Художній переклад розглядається як поєднуючи складова у міжкультурних взаємовідносинах. У контексті вивчення проблеми художнього (літературного) перекладу останніми роками питання про особистість перекладача та домінуючі риси його стилю у співставленні з авторським набувають усі більшої актуальності з популяризацією іноземних перекладів. Кожен перекладач підходить до процесу відтворення тексту іноземною мовою з властивою йому творчою індивідуальністю.

Ключові слова: жіноча проза, художній переклад, переклад, проза, роман, стиль автора, стиль перекладача, перекладацькі трансформації.

Olha V. Shum,
candidate of philological sciences
National Prosecution Academy of Ukraine

STYLISTICS OF GERMAN-LANGUAGE TRANSLATIONS OF UKRAINIAN WOMEN'S PROSE OF THE END OF THE XXTH CENTURY

The article examines the peculiarities of the individual stylistics of the authors of Ukrainian women's prose of the end of 20th century and the peculiarities of their reproduction in German on the example of the novel "Field Studies on Ukrainian Sex" by O. Zabuzhko. The research is devoted to the analysis of the linguistic personality of the author and translator, their similarities and dominant features. The problems of the study of author's style in recent years are closely competing with the studies of features of the translator's style. Literary translation is seen as combining a component in intercultural relationships. In the context of studying the problem of literary translation in recent years the question of the personality of the translator and the dominant features of his or her style in comparison with the author's style are becoming increasingly relevant with the popularization of foreign language translations. Each translator approaches the process of translating the text in a foreign language with his or her creative personality. O. Zabuzhko's creativity begins a clear line of Ukrainian literary feminism and post-colonialism. The stylistics of the novel's language attracts attention through the use of spoken, even vulgar, and sometimes jargon-laced vocabulary in combination with the language of poetry, dialectisms, with the purpose of explaining, as well as the achievement of comically ironic effect. The individual author's style of O. Zabuzhko is also characterized by the author's neologisms and the frequent use of diminutive words.

Key words: women's prose, literary translation, translation, prose, novel, author's style, translator's style, translational transformations.

Дослідження з проблематики художнього перекладу щороку посідають чільне місце серед усіх досліджень у галузі перекладознавства. Зокрема, останнє десятиліття характеризується появою численних розвідок з питань особистості перекладача та його індивідуального стилю. Така зацікавленість не в останню чергу пов'язана з появою значної кількості перекладної літератури, а також її рівнем популярності як серед емігрантів, так і серед іноземної читацької аудиторії. Художній переклад і досі вважається зв'язуючою ланкою у міжкультурних, а відтак і міжлітературних стосунках представників різних мовних спільнот, а оскільки україномовні автори представляють широкую палітру стилів та жанрів і повсякчас прагнуть вийти на міжнародну літературну арену, тим самим сприяють усебічному розвитку та посилюють позиції художнього перекладу. Проблематика вивчення авторського стилю останні роки тісно конкурує із дослідженнями особливостей стилю перекладача. Особливості ідіостилу автора досліджували М. Караваєва, Л. Коломієць, В. Волошук, О. Линтвар та інші. Наукові розвідки питанню індивідуального стилю перекладача присвятили М. Іваницька [8], А. Науменко, А. Козачук, М. Новікова, О. Матвіїшин, Н. Бідненко, Ю. Яхніна, О. Шум [11] та інші.

Художня література, а відтак і художній переклад особливий тим, що оригінальний текст може бути перекладений чи мало разів і кожен наступний варіант відрізнятиметься від попереднього. Перекладознавство як наука на сучасному етапі свого розвитку констатує, що художній переклад є результатом пізнання невичерпного художнього світу першотвору, що і визначає загальну стратегію інтерпретації перекладацьких явищ [9, с. 69]. Перекладач як творець одного із варіантів тлумачення цільового тексту підходить до відтворення чужомовного тексту своєрідно, індивідуально, неповторно, зі своїм особливим умінням інтерпретувати текст оригіналу. А отже, має свій власний творчий підхід до перекладу того чи іншого художнього твору та використовує індивідуальні, притаманні лише йому, засоби досягнення перекладацької мети.

Чимало сучасних дослідників-літературознавців досліджують феномен української жіночої літератури, маючи на увазі жіночу прозу, жіночу поезію та жіноче письмо, у той час як частина їхніх колег, а також літературні критики заперечують поділ літератури за статевою ознакою [3, с. 48]. Науковці вбачають феномен української жіночої прози 90^х років ХХ століття в актуалізації у ній гендерної проблематики, художньому осмисленні ролей жінки в патріархальному суспільстві та можливостей їх зміни, утвердженні у ній нової концепції особистості жінки, відмінної від тої, що вибудовується в прозі письменників-чоловіків [3, с. 73–74].

Яскравими представницями української жіночої прози кінця ХХ століття по праву вважаються О. Забужко, С. Йовенко, Є. Кононенко, С. Майданська, В. Мастерова, Г. Пагутяк, Г. Тарасюк, Л. Тарнашинська та інші. На думку дослідниці Т. Тебешевської-Качак, творчість зазначених письменниць характеризується присутністю виразних елементів карнавалізації, що завдяки своїй «атрадіційності» та жанрово-змістовій «експериментальності» стають часткою нової літературної доби постмодернізму та стилізованої еkleктики. Завдяки плюралізму та гармонії множинностей, а не одиничності, відсутності «рамки стандартизації» чи будь-якої обмежувальної практики у культурі постмодернізму, у літературі 90-х років ХХ ст. наявний феномен жіночої прози. Письменницям імпонувало те, що постмодерна епоха є «епохою без взірця», а це в свою чергу збільшує можливості виявити себе, реалізувати творчі потенції (характерні для жіночої творчості самоствердження та самовиповідання), сказати про себе і від себе так, як хочеться, а не так, як прийнято, не підтасовуючись під стереотипи традиційної культури [10, с. 4, 27–30].

У своєму дослідженні ми звертаємо увагу на особливості творчої майстерності О. Забужко на прикладі домінуючих рис стилістики роману «Польові дослідження з українського сексу» та проаналізуємо особливості, до яких вдавалися перекладачі під час інтерпретації змісту, що у зіставленні, на нашу думку, дозволить визначити особливості індивідуального стилю перекладача.

О. Забужко – українська письменниця, поетеса та есеїстка, яка починала свій творчий шлях як авторка поезій. За рекомендаціями дослідників, творчість письменниці започатковує виразну лінію українського літературного фемінізму та постколоніалізму. У 1996 році побачив світ перший роман письменниці «Польові дослідження з українського сексу» київського видавництва «Згода», який одразу за відгуками критиків ознаменувався помітною подією в українському літературному житті через відверті еротичні сцени та сміливі міркування про українську та жіночу ідентичність. Твір визнано одним із перших феміністичних романів у сучасній українській літературі. Завдяки популяризації серед іноземних читачських кіл роман був перекладений близько 15 мовами, серед яких англійською, російською, чеською, польською, угорською, болгарською, німецькою, шведською, італійською, румунською, французькою та голландською мовами. Німецькомовний переклад твору під назвою „*Feldstudien über ukrainischen Sex*“, який побачив світ у австрійському видавництві у 2006 році, був здійснений колективом перекладачів DAJA, до якого входили чотири перекладачки М. Леббіхіат-Мюллер, Г. Мюллер-Рідлхубел, К. Жанковски та Л. Зах [3; 4].

Форма художнього тексту у романі О. Забужко визначається як довгий внутрішній монолог героїні-нараторки, який нагадує відомий метод «потoku свідомості», а також заявлено самою авторкою автобіографічністю. Стилістика мови роману привертає до себе увагу завдяки вживанню авторкою розмовної, навіть вульгарної та подекуди жаргонної лексики у поєднанні з мовою поетичною, діалектизмів та англіцизмів, при чому останні як транслітеруються, так і подаються мовою оригіналу з поясненням у вигляді зносок, а також суржику з метою досягнення комічно-іронічного ефекту. Індивідуальному авторському стилю О. Забужко притаманні також авторські неологізми та часте вживання зменшувально-пестливих слів [1].

У своєму дослідженні ми використовуємо десяте видання роману в оригіналі, опубліковане київським видавництвом «Факт» у 2009 році та німецькомовний варіант, який вийшов у 2006 році в Німеччині. Розглянемо авторські неологізми, які О. Забужко утворювала шляхом об'єднання фрази в одне слово, завдяки передачі на письмі дефісами, наприклад:

Оригінал	Німецькомовний варіант
(1) в цій черговій, з ряду-йому-женесть-кінця, тимчасовій хаті [6, с. 6];	in diesem wer weiß wievielten provisorischen Haushalt, der jetzt an der Reihe ist [12, с. 6];
(2) всі діорівські-сен-лоранівські модельки [6, с. 12];	all die Dior- und Saint-Laurent-Modelle [12, с.13];
(3) розпити-лащіння-сюсю-пусю-ну-скажи-мені-жебоніння [6, с. 25];	Süßes-Schnuckelchen-Komm-sag's-mir-doch-Gesäusel [12, с. 27];
(4) ще-не-вмерла [6, с. 34];	noch nicht krepierete Ukraine [12, с. 38];
(5) всьорбування-цмакання [6, с. 71];	Schlürfende Schmatzen [12, с. 80];

Із наведених вище прикладів бачимо, що при відтворенні авторських неологізмів перекладачі не притримувалися єдиного правила. Переважно вони намагались передати зміст якомога ближче до оригіналу, використовуючи відповідники мови перекладу або описово із додаванням, що не дозволяє зберегти форму оригіналу. Лише у поодиноких випадках вдалося одночасно зберегти форму оригіналу та адекватно передати зміст авторського новотвору.

Далі ми розглянемо особливості передачі в німецькомовному в німецькомовному варіанті роману англомовних фраз, які в оригіналі авторка подає двома способами: мовою оригіналу з перекладом у зносках та транслітерацією:

Оригінал	Німецькомовний варіант
(6) eat-in-kitchen – вбудована кухня [6, с. 5];	eat-in-kitchen [12, с. 5];
(7) джус [6, с. 5];	Juice [12, с. 5];
(8) на дрінка [6, с. 64];	auf einen Drink [12, с. 72];
(9) mad love – божевільної любови [6, с. 12];	mad love [12, с. 13];
(10) “Gosh, if he only weren't such a damned good painter” – Господи, аби ж він тільки не був такий збіса добрий художник! [6, с. 35];	“Gosh, if he only weren't such a damned good painter” [12, с. 39];
(11) “Where are you from?” – “Ukraine”, – “Where is that?” – «Звідки ви?» – «З України». – «А де це?» [6, с. 36];	“Where are you from?” – “Ukraine”, – “Where is that?” [12, с. 40];

Як бачимо, у німецькомовному варіанті англомовні фрази та англіцизми перекладачі зберегли мовою оригіналу без перекладу чи пояснення цільовою мовою. У першу чергу це пов'язано, на нашу думку, із спорідненістю мов, а також із володінням переважною частиною цільової аудиторії, а саме молоддю, англійською мовою. Хоча існує вірогідність нерозуміння змісту тексту іншими читачами цільової мови. Таке збереження висловів мовою оригіналу не зовсім задовольняє

стилістичне навантаження та колорит мови героїні у тексті оригіналу, однак жодним чином не впливає на сприйняття та відтворення змісту.

Звернемо увагу на відтворення експресивно-забарвленої лексики (вулгаризмів та жаргонізмів), наприклад:

Оригінал	Німецькомовний варіант
(12) щоб хтось сидів по той бік їхньої <i>довбаної</i> загороди [6, с. 5-6];	dass jemand auf der anderen Seite dieses <i>klapprigen</i> Verschlags sitzt [12, с. 5]
(13) «Перестань мене <i>підйоувати!</i> » [6, с. 9];	„Hör auf, <i>mich zu verarschen!</i> “ [12, с. 9];
(14) ідіотка слинява [6, с. 12];	eine sabbernde Idiotin [12, с. 13];
(15) провінційний фраср [6, с. 13];	Provinzfreier [12, с. 14];
(16) «Ай, <i>бляха</i> , а я так тебе хотів!» [6, с. 27];	„ <i>Verdammt</i> , dabei wollte ich dich so!“ [12, с. 29];
(17) де пахне аристократично <i>блядськими</i> мужиками [6, с. 53];	wo es nach künstlerisch- <i>verblödeten</i> Typen riecht [12, с. 59];

Наведені нами приклади яскраво ілюструють, що перекладачі намагалися віднайти у цільовій мові повні або часткові відповідники, щоб максимально близько до змісту оригіналу відтворити колорит мови героїв, оскільки експресивно-забарвлена лексика наділена величезним стилістичним навантаженням. У поодиноких випадках вулгаризми передано нейтральним відповідником як, наприклад, *sich verarschen* – *знуцатися, сміятися, прикалуватися над кимось*.

Ще одним цікавим із перекладацької точки зору є такий прошарок лексики як суржик або використання авторами російськомовних фраз із використанням українського алфавіту. Така лексика є неодмінною складовою образу героїв, однак її відтворення іншими мовами зазвичай є неможливим, оскільки явище суржику притаманне саме російській та українській мовам:

Оригінал	Німецькомовний варіант
(18) «Ну учті, казліна, я тя везде дастану! Я тя так дастану, шо будет те в Хелме піздец, ти меня поняла?» [6, с. 85];	„Lass dir gäsagt sein, du Zicke, ich wärd dich färtig mach'n! Ich wärd dich so färtig mach'n, dassdä in Chelm schon alle bist, ponjala, hastä mich verstand'n?“ [12, с. 96];
(19) «Ребята, ну бросьте, ну отпустіте, ребята» [6, с. 147];	„Leute, lasst es bleiben, las mich los, Leute“ [12, с. 164];
(20) « <i>Мальчікі</i> , – кресонула навідлі голосом, аж забриніло, – <i>да што ж ви это, в самом деле, а?</i> » [6, с. 9];	„Jungs“, ihre Stimme brachte die Luft zum Vibrieren, dass es Funken sprühte, „was soll das denn, he?“ [6, с. 164];

Як бачимо, відтворити суржик німецькою мовою із збереженням стилістичного забарвлення практично неможливо, саме тому найчастіше перекладачі подають літературний переклад, втрачаючи стилістичне забарвлення оригіналу та позбавляючи героїв їх ідентичності. Подекуди у цільовому тексті можна зустріти свідомо допущені перекладачами граматичні помилки, навіть із додаванням запозичень, з метою зберегти колорит цільового тексту, а відтак і відтворити оригінальний авторський стиль у перекладі.

Отже, зазначимо, що авторська мова творів О. Забужко доволі розмаїта та насичена, іноді навіть перенасичена, новотворами, запозиченнями, експресивно-забарвленими лексемами тощо. Перед перекладачами постає непросте завдання віднайти засоби, за допомогою яких вдасться максимально точно відтворити зміст оригіналу, зберігти його форму та стилістичне навантаження.

Здійснена нами розвідка дає нам підстави дійти висновку, що перекладач у своїй творчості та індивідуальності виступає співавтором твору, який допомагає читачу якомога точніше зрозуміти авторський задум. Індивідуальний стиль перекладача складається із набору характерних йому трансформацій, які переважають за чисельністю у тексті перекладу. Кожен окремий перекладач як творча особистість послуговується рядом перетворень та набором засобів (трансформацій) з метою точної передачі відмінних рис оригіналу в перекладі, тим самим стаючи співавтором художнього твору та посередником між письменником і читачем. У подальших дослідженнях ми вбачаємо перспективу детальніше дослідити особливості відтворення колористики та фразеології у творчості О. Забужко, а також на прикладі інших творів авторки виявити особливості передачі її індивідуального стилю іншими мовами.

Література:

- Абрамова К., Пуніна О. «Потік свідомості» як засіб розкриття особистісного потенціалу героїв роману О. Забужко «Польові дослідження з українського сексу». URL: <http://jvestnik-sss.donnu.edu.ua/article/view/2213> [27.04.2020].
- Гаврилів Т. Переклади з української мови німецькою мовою з 1991 до 2012. URL: <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:VTS6jJ7PQhcJ> [28.04.2020].
- Герльт Є. Польові дослідження націоналістичного дискурсу: випадок Оксани Забужко. URL: http://uamoderna.com/images/archiv/UM_14_Dyskusii_Gerlt.pdf [28.04.2020].
- Забужко О. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Забужко_Оксана_Стефанівна [27.04.2020].
- Забужко О. Польові дослідження з українського сексу: роман. К., 1996. URL: http://royallib.com/book/zabugko_oksana/polov_doslidgennya_z_ukrainskogo_seksu.html [27.04.2020].
- Забужко О. Польові дослідження з українського сексу: роман, видання десяте. К.: Факт, 2009. 168 с.
- Завгородня І. Перекладачі з української на німецьку: хто вони? URL: <http://www.dw.com/uk/a-16821925> [10.03.2019].
- Іваницька М. Мовна особистість перекладача як об'єкт лінгвістичних досліджень. *Українське мовознавство*. КНУ ім. Тараса Шевченка, 2011. Вип. 41/1. С. 97–101.
- Мазур О. Дослідження творчої особистості перекладача у світлі теорії контекстів. *Теорія та практика перекладу*. 2011. № 6 (ч. 2). С. 65–71.
- Тобешевська-Качак Т. Художні особливості жіночої прози 80-90-х рр. XX ст. Монографія. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2009. 192 с.
- Шум О. Відтворення лексико-стилістичних домінант української художньої прози другої половини XX століття перекладачами-емігрантами: дис.... канд. філолог. наук: 10.02.16 / Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2017. 230 с.
- Sabuschko O. Feldstudien über ukrainischen Sex (Roman). Frankfurt am Main: Fischer Taschenbuch Verlag, 2008. 174 S.